

Ἡ ἐπίδραση τῆς πυθαγόρειας ἀριθμολογίας στὴν θεολογικὴ σκέψη τοῦ συγγραφέα τοῦ ἔργου «Ποιμὴν Ἐρμᾶ»

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Λ. ΚΑΜΠΟΥΡΗ*

Ἡ παροῦσα προσπάθεια συνιστᾷ ἓνα ἀντιπροσωπευτικὸ δεῖγμα διεπιστημονικῆς προσέγγισης στὴν πυθαγόρεια συμβολικὴ, ἀλλὰ καὶ τοῦ τρόπου διὰ τοῦ ὁποίου αὐτὴ ἢ συμβολικὴ ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς ἀδόκιμης {μὴ φιλοσοφικῆς} θεολογίας στὸ ἐξόχως ἐνδιαφέρον καὶ συνάμα πολύπλευρα δυσεξιχνίαστο μεταποστολικὸ ἐργίδιο «Ποιμὴν Ἐρμᾶ». Ὁ συγγραφέας τοῦ ἐν λόγω ἔργου παρουσιάζει τὰ πράγματα μὲ συμβολικὸ τρόπο, ἔχοντας κατὰ νοῦ πυθαγορικὰ πρότυπα, σχήματα καὶ ἀριθμούς. Ἡ χρῆση πυθαγορικῶν ἀριθμῶν (τέσσερις ὁράσεις, δέκα παραβολές, δώδεκα ἐντολές), ἀλλὰ καὶ πυθαγορικῆς ἀπαρίθμησης ἀρετῶν ἐκ μέρους τοῦ συγγραφέα, ἀναδεικνύουν ἀναμφίβολα ὅτι ὁ ἴδιος εἶχε μαθητεύσει σὲ κάποιο στάδιο τοῦ βίου του πλησίον κάποιας πυθαγορικῆς σχολῆς¹. Τὸ ὅτι, ὡστόσο, γιὰ τὸν Πυθαγόρα (περ. 580-496 π.Χ.) καὶ τοὺς μαθητῆς του οἱ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦσαν τὰ θεμελιώδη στοιχεῖα τοῦ κοσμικοῦ γίνεσθαι, εἶναι πέραν ἀπὸ κάθε ἀμφισβήτηση. Ὁλος ὁ κόσμος ὀφείλει τὴν τελειότητά του στὴν ἁρμονία τῶν ἀριθμῶν, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν καὶ τὴν πρωταρχικὴ οὐσία του². Ἡ πυθαγόρεια ὄντολογία, ἄλλωστε, ἦταν μία ὄντολογία ἀριθμολογικὴ καὶ οἱ ιδιότητες τῶν ὄντων, ἀλλὰ καὶ οἱ σχέσεις τους, δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἐκφραστοῦν μὲ ἄλλους τρόπους, παρὰ μόνον μὲ αὐτοὺς πὺν καθορίζονταν ἀπὸ τὴν δομὴ καὶ τὴν λειτουργία ἑνὸς ἀριθμητικοῦ σύμπαντος³. Ἐπίσης, στὸ

* Ὁ Παναγιώτης Λ. Καμπούρης εἶναι ὑπ. Δρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν.

1. Βλ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ἑλληνικὴ Πατρολογία. Τόμος Β΄, Γραμματεία τῆς περιόδου τῶν διαγμῶν*, ἐκδοτικὸς οἶκος Κυρομᾶνος, Θεσσαλονίκη ²1991, σ. 389.

2. Βλ. Α. Σ. ΒΟΓΟΜΟΛΟΝ, *Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Φιλοσοφίας (Ἑλλάδα καὶ Ρώμη)*, μετάφραση Φ. Κ. Βῶρος, ἐκδ. Εἰρμός, Ἀθήνα 1995, σ. 114.

3. Βλ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΝΑΠΟΛΙΤΑΝΟΣ, *Εἰσαγωγή στὴ φιλοσοφία τῶν μαθηματικῶν*, ἐκδ. Νεφέλη, Ἀθήνα ⁴1985, σ. 19.

σημείο αυτό ἄς ἀναφερθεῖ καὶ ἡ ἰδιάζουσα ἐξάρτηση τοῦ *Ποιμένα* ἀπὸ ἓνα σπουδαῖο κείμενο τῶν μεταγενέστερων ἀλεξανδρινῶν χρόνων, τὸν «Πίνακα τοῦ Κέβητος» {*Cebetis tabula*}⁴, ἀφοῦ ὁ *Πίναξ* προσφέρει στὸν μνημένο μία ἀντίληψη περὶ ἠθικῆς κατὰ κύριο λόγο «αἰνιγματική» καὶ μία καθαρὰ νεοπυθαγόρεια ἐσχατολογία⁵.

Ἔχοντας ὑπ' ὄψιν μας τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἔργο «*Ποιμὴν*» ἐγράφη στὴν Ρώμη μεταξὺ 120 καὶ 140 μ.Χ.⁶, πρωτίστως θὰ ἦταν φρόνιμο νὰ ἀναφερθοῦμε στὸ φιλοσοφικὸ ρεῦμα τοῦ νεοπυθαγορισμοῦ, ἓνα ρεῦμα ποὺ συγχρόνως ἐπισκίασε ἀλλὰ καὶ ἐπέδρασε τὰ μέγιστα στὸ ἔργο αὐτό. Πιο συγκεκριμένα λοιπόν, ὁ νεοπυθαγορισμὸς ἀποτελεῖ μία ἰδιαίτερος χαρακτηριστικὴ φιλοσοφικὴ κίνηση, ἔχουσα ὡς κύριο σκοπὸ καὶ στόχο τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν ἀριότερη καὶ καθ' ὀλοκληρίαν ἀναβίωση τοῦ πυθαγορισμοῦ. Ἡ ἀφετηριακὴ ἀναγωγή τῆς κίνησης αὐτῆς ἄρχεται ἀπὸ τὸν α' αἰῶνα π.Χ., ἀποτελεῖ δὲ μέρος τῆς ἑλληνικῆς σκέψης ποὺ ὀδήγησε βαθμηδὸν στὸν νεοπλατωνισμό. Ἀνάμεσα στοὺς κύριους ἐκπροσώπους τοῦ νεοπυθαγορισμοῦ, συγκαταλέγονται ὁ Λατῖνος Πόπλιος Νιγίδιος Φίγουλος (α' αἰ. π.Χ.), ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς (δεύτερο ἥμισυ α' αἰ. μ.Χ.) –ἡ ἐντυπωσιακὴ προσωπικότητα τοῦ ὁποῦ ἀντιπαράταχθηκε σὲ ἐκείνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ στὴν βιογραφία ποὺ συνέταξε ὁ Φιλόστρατος– καθὼς καὶ ὁ Γαδεῖρων Μοδεράτος (α' αἰ. μ.Χ.)⁷. Τὸν ἐπόμενο αἰῶνα, περὶ τὸ 140 μ.Χ., ὁ Νικόμαχος ἀπὸ τὰ Γέρασα τῆς Πετραίας Ἀραβίας συγγράφει δύο ἔργα, τὸ «Ἐγχειρίδιον ἁρμονικῆς» καὶ τὴν «Ἀριθμητικὴ Εἰσαγωγή». Τέλος, κατὰ τὸ δευτε-

4. Βλ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, ὁ. ἀν., σ. 387.

5. Βλ. ROBERT JOLY, *Le Tableau de Cébès et la philosophie religieuse*, στὸ *Revue de l'histoire des religions*, Tome 167 n° 2, 1965, σ. 219: «A l'initié, il offre surtout un aperçu "enigmatique" de la morale et de l'eschatologie néopythagoricienne».

6. Βλ. PH. HENNE, «*Le Pasteur d' Hermas*» lu par Philippe Henne, Les éditions du Cerf. Collection de l'abeille, Paris 2011, p. 13: «Rappelons brièvement que *Le Pasteur d' Hermas* fut composé à Rome avant 150».

7. Ὁ Ἰωάννης Στοβαῖος, συγγραφέας τοῦ ε' αἰῶνα μ.Χ., μᾶς διασώζει στὸ Ἀνθολογίό του (Ἐκλογαί-Ἀποφθέγματα-Ἐποθήκαι) ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸν Πυθαγόρειο Μοδεράτο: «Ἔστι δὲ ἀριθμὸς, ὡς τύπῳ εἰπεῖν, σύστημα μονάδων, ἢ προποδισμὸς πλήθους ἀπὸ μονάδος ἀρχόμενος καὶ ἀναποδισμὸς εἰς μονάδα καταλήγων». (Ἀριθμὸς εἶναι, γὰρ νὰ τὸ ποῦμε τυπικὰ, σύστημα μονάδων ἢ προχώρημα πρὸς τὰ μπρὸς ἐνὸς πλήθους ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μονάδα καὶ προχώρημα πρὸς τὰ πίσω ποὺ καταλήγει στὴν μονάδα). Βλ. *Ἐκ τῶν Μοδεράτου Πυθαγορείου* (ἔπ. 1 Mull. Phil. II, σ. 48) στὸ ΣΤΟΒΑΙΟΣ, *Ἐκλογαί-Ἀποφθέγματα-Ἐποθήκαι. Προοίμιον. Περὶ Ἀριθμητικῆς*. Τόμος Πρῶτος, Βιβλίον Πρῶτον, Κεφάλαια i - xix, Εἰσαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια Θεόδωρος Γ. Μαυρόπουλος, ἐκδ. Κάκτος, Ἀθήνα 1995, σ. 38-39.

ρο ήμισυ του β' αιώνα μ.Χ., ο Νουμήνιος ἐξ Ἀπαμείας τῆς Συρίας καθίσταται πρόδρομος τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ, ἔχοντας βαθύτατη γνώση τῆς ἀναπτυχθείσης ἑλληνοϊουδαϊκῆς φιλοσοφίας στήν Ἀλεξάνδρεια. Μάλιστα, ὁ νεοπυθαγόρειος αὐτός φιλόσοφος, κατὰ βάση νεοπλατωνικός, εἶχε ὡς ἐπίκεντρο τῆς διδασκαλίας του τὴν ὑπαρξὴ τριῶν διατεταγμένων ἱεραρχικῶν θεοτήτων: συγκεκριμένα, στήν ἀνώτατη βαθμίδα ἴσται ὁ «πατήρ», ἡ «ἀρχὴ τῆς σοφίας», ὁ «πρῶτος Θεός»· στήν δευτέρη βαθμίδα τοποθετεῖται ὁ «δημιουργὸς Θεός», ἐνῶ στήν τελευταία τὸ κοσμικὸ σύμπαν πού ὀνομάζεται «ποίημα». Ἡ ἀναβίωση, ὡστόσο, τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ ρεύματος τοῦ νεοπυθαγορισμοῦ ἔγινε ἡ ἀφορμὴ νὰ ἀναπτυχθεῖ κατὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἔντονη συγγραφικὴ δραστηριότητα μὲ πληθῶρα ἔργων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὰ «Χρυσὰ ἔπη», οἱ «Χαλδαϊκοὶ χρησμοὶ» καὶ τὰ «Ἐρημητικὰ συγγράμματα»⁸. Ἄς μὴν διαφεύγει ὁμως τῆς προσοχῆς μας τὸ γεγονὸς πὼς ὁ πλατωνισμὸς ξαναβρίσκει τὴν ἀρχικὴ του ζωτικότητα καὶ ὁρμὴ μετὰ τὸν ἐκλεκτισμὸ τῆς Νέας Ἀκαδημίας, καθ' ὅτι ὁ Γάιος, ὁ Ἀλβίνος, ὁ Ἀττικὸς καὶ ὁ Νουμήνιος ἐπιδίδονται δυναμικὰ στήν μελέτη τοῦ αὐθεντικοῦ πλατωνισμοῦ καὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος στὸν νεοπλατωνισμὸ⁹. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, διὰ μέσου τοῦ Πλατωνισμοῦ καὶ τῆς νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἡ μυστικὴ ἐνασχόληση μὲ τοὺς ἀριθμοὺς συνιστᾷ ἓνα κρῶμα φιλοσοφικο-θρησκευτικῶν δοξασιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀποκρυφιστικῶν συλλογισμῶν καὶ διαθέσεων.

Σὲ ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ κείμενο τοῦ ἔργου «Ποιμήν» παρατηρεῖται συχνὰ μία ἔντονη τάση συνεχοῦς ἐπαναληπτικότητας ἀριθμῶν. Στὴν τρίτη ὄραση κυριαρχεῖ τόσο ὁ ἀριθμὸς ἕξι (6), ὅσο καὶ ὁ ἀριθμὸς τρία (3)· καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ἀριθμοὶ ἀπαντοῦν ἐντὸς τοῦ κειμένου ἕξι φορές. Ὁ ἀριθμὸς τέσσερα (4) ἀπαντᾷ στήν τετάρτη ὄραση δύο φορές, ὅπως καὶ ὁ ἀριθμὸς ἓνα (1), ὁ ὁποῖος στήν ἕκτη παραβολὴ ἀπαντᾷ τέσσερις φορές. Ἰσάριθμα, οἱ ἀριθμοὶ δύο (2), τρία (3) καθὼς καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ ἑνός (1/2) ὑπερισχύουν στήν ὄγδοη παραβολὴ ἕξι φορές ὁ καθένας. Ὁ ἀριθμὸς ὁμως πού κυριαρχεῖ σὲ ὅλη τὴν ἕκταση τοῦ κειμένου εἶναι ὁ τέλειος ἀριθμὸς ἓνα (1) καὶ ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ τριανταμία φορές. Ἀλλὰ, πέρα ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τίς ἀριθμολογικὲς διαπιστεύσεις, οἱ ὁποῖες εἶναι διάχυτες σὲ ὅλη τὴν ἕκταση τοῦ «Ποιμένα», θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε διττῶς τὰ ἑξῆς:

8. Βλ. Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΔΗΣ, λήμμα «Πυθαγόρας», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, Τόμος 10, ἐκδ. Α. Μαρτίνος, Ἀθῆναι 1960, στήλες 737-738.

9. Βλ. JEAN DANIELOU, *L'Église des premiers temps. Des origines à la fin du IIIe siècle*, Éditions du Seuil, Paris 1985, p. 103: «Mais surtout le platonisme retrouve son élan originel après l'éclectisme de la Nouvelle Académie. Gaius, Albinus, Atticus, Numénus se remettent à l'étude du platonisme authentique et préparent les voies au néo-platonisme».

ι. τὸ κείμενο τοῦ πυθαγορίζοντος συγγραφέα ἦταν ἄρτιο, πλήρες καὶ τέλειο, διότι περιεῖχε μία «τετρακτὴν ὁράσεων»¹⁰ καὶ

ii. ἡ δέκατη παραβολὴ προέκυψε μὲ τὴν κατάργησι, ἐκ μέρους τοῦ συγγραφέα, τοῦ τέλειου ἀριθμοῦ ὀκτώ (8) καὶ τὴν ἐπακόλουθη ἀνάδυσι τοῦ ἀριθμοῦ δέκα (10) {παραβολὴ 10}, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴν ἀπόλυτη ἐπικυριαρχία τῆς πυθαγορικῆς συμβολικῆς μέχρι τέλους¹¹.

Σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς θρησκείες, ὡστόσο, παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο τῆς συμβολικῆς χρήσης ἀριθμῶν. Ὁ ἀριθμὸς ἕνα (1) συνιστᾶ κοινὸ μέτρο ὄλων τῶν ἀριθμῶν καὶ συμβολίζει τὴν ἐνότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν θεία ἐνότητα, ἡ ὁποία κεῖται πέρα ἀπὸ κάθε πολυπλοκότητα. Ὁ ἀριθμὸς δύο (2) ἀποτελεῖ σύμβολο τῆς πλῶσης, τῆς ἀντίθεσης, τῶν φύλων καὶ τῶν γεγονότων ποὺ συνδέονται ἄρρηκτα μὲ αὐτά. Ὁ ἀριθμὸς τρία (3) δηλώνει τὴν ἄρση τῆς ἀντίθεσης ποὺ ἐκφράζεται διὰ τοῦ δύο (2). Ὁ ἀριθμὸς τέσσερα (4) καθίσταται σύμβολο τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ ἀντίληψη συντίθεται ἀπὸ τέσσερα φυσικὰ στοιχεῖα¹².

Ὁ ἀριθμὸς ὅμως, σύμφωνα μὲ τὴν φιλοσοφία τῶν Πυθαγορείων ἀποτελεῖ τὴν ὕψιστη ἐκφραση τοῦ πέρατος, τὸν ἀνώτατο κώδικα δηλαδὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς τάξης ποὺ θέτει τὸ πέρας στὸν κόσμο¹³. Ὁ πυθαγόρειος ἀριθμὸς ὑπερέχει, καθ' ὅτι πρὶν ἀπ' ὅλα συνιστᾶ σχῆμα καὶ διαθέτει μία ἀτομικότητα ποὺ ἐκφράζει τὶς σχέσεις τοῦ ὅλου καὶ τοῦ μέρους στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς ἁρμονίας. Ὑπατὴ ἀρχὴ εἶναι τὸ Ἐν, τὸ ὁποῖο ἐμπερικλείει ὅλους τοὺς ἀριθμοὺς καὶ ὑπερψώνεται ὄλων τῶν ἀντιθέτων ὡς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀριθμῶν. Οἱ ἀριθμοὶ εἶναι πράγματα ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὰ πράγματα εἶναι ἀριθμοί. Ὁ πλατωνικὸς Θεὸν ὁ Σμυρναῖος, φιλόσοφος καὶ μαθηματικὸς τοῦ β' αἰῶνα μ.Χ.¹⁴, κληροδοτεῖ σὲ

10. Ἡ λέξι *τετρακτὴς* προέρχεται ἀπὸ τὴν λέξι *τέτρα* (τέσσερα) ἔνεκα τῶν τεσσάρων ἐπιπέδων τῆς, τὰ ὁποῖα ἀναπαριστοῦσαν τριγωνικὰ τὴν δεκάδα. βλ. KIEREN BARRY, *Ἑλληνικὴ Καμπαλά. Ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου καὶ ἡ ἀριθμολογία στὴν ἀρχαιότητα*, μτφρ. Σοφία Λειβαδοπούλου, ἐκδ. Ἀρχέτυπο, Ἀθήνα 2001, σ. 43-44. Τὸ προσθετικὸ σύνολο δηλαδὴ τῶν τεσσάρων πρώτων ἀριθμῶν (1+2+3+4) σχηματίζει, κατὰ τὴν πυθαγόρεια φιλοσοφία, τὸν τέλειο ἀριθμὸ δέκα (10).

11. βλ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, ὁ. ἀν., σ. 386.

12. βλ. ΙΑΚΩΒΟΣ ΜΑΪΝΑΣ, λήμμα «ἀριθμὸς», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια*, Τόμος 3, ἐκδ. Α. Μαρτίνος, Ἀθήνα 1963, στήλη 122.

13. βλ. Μ. VEGGETI, *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας*, μτφρ. - ἐπιστ. ἐπιμ. Γ. Α. Δημητράκοπουλος, ἐκδ. οἶκος Π. Τραυλός, Ἀθήνα 2003, σ. 82.

14. βλ. PAUL CROH, Θεὸν ἀπὸ τῆ Σμύρνη (Σμυρναῖος) στὸ *Λεξικὸ ἀρχαίων συγγραφέων*

ἐμᾶς τὸν περίφημο ὄρισμό τοῦ δόγματος τῶν Πυθαγορείων, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο οἱ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦν «τὴν ἀρχή, τὴν πηγὴ καὶ τὴν ρίζα τῶν πάντων»¹⁵. Ἐπιπλέον, ὁ Πυθαγόρας, πέραν τοῦ ὅτι ἀνέπτυξε τὴν ἰδέα ὅτι οἱ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦσαν τὸ κλειδί τῆς φύσης τοῦ σύμπαντος, ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ περιέγραψε τὸν ἑαυτό του ὡς λάτρη τῆς σοφίας, ἀφοῦ ἡ λέξις *φιλοσοφία* ἐπινοήθηκε ἀπὸ αὐτόν¹⁶. Ἐπιπλέον, ὁ Πυθαγόρας ἦταν αὐτὸς ποὺ ἀνακάλυψε τὴν σημασία τῶν ἀριθμῶν στὴν μουσικὴ, ἡ δὲ συνάρτησις ποὺ θεμελίωσε ἀνάμεσα στὴ μουσικὴ καὶ στὴν ἀριθμητικὴ, ἐπιζεῖ στοὺς μαθηματικούς ὄρους «ἀρμονικὴ πρόοδος» καὶ «ἀρμονικὸς μέσος ὄρος». Ἀκόμη, ὁ μέγας αὐτὸς φιλόσοφος τῆς ἀρχαιότητος θεωροῦσε τοὺς ἀριθμοὺς ὡς σχήματα καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ μιλᾷ γιὰ τετράγωνα καὶ κύβους ἀριθμῶν, καθὼς καὶ γιὰ ἑτερομήκεις, τριγωνικοὺς καὶ πυραμιδοειδεῖς ἀριθμοὺς. Καθ' ὅλες τὶς ἐνδείξεις πίστευε τὸν κόσμον ὡς ἀτομικὸ καὶ τὰ σώματα ὡς ἀπαρτιζόμενα ἀπὸ μόρια συσθετιμένα ἀπὸ ἄτομα καὶ διευθετημένα σὲ διάφορα σχήματα¹⁷.

Παρὰ ταῦτα, στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τὴν ἐννοιολογικὴ διάκριση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν *ἀριθμολογία* καὶ στὸν *ἀριθμητικὸν συμβολισμό*. Ἀριθμολογία εἶναι ἡ ποσότητα τῶν γνώσεων, οἱ ὁποῖες συνδέονται μὲ τοὺς ἀριθμοὺς, π.χ. τὸ ἕξι (6) συνιστᾷ ἕναν τέλειον ἀριθμὸ διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ ὅλους τοὺς διαιρέτες ποὺ προστίθενται μὲ αὐτὸ ἢ πολλαπλασιάζονται μὲ αὐτὸ. Ἀριθμητικὸς συμβολισμὸς εἶναι ἡ μέθοδος μὲ τὴν ὁποία οἱ γνώσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἐμφάνισιν ἑνὸς συγκεκριμένου ἀριθμοῦ σὲ ἕνα εἰδικὸ πλαίσιο, εἴτε αὐτοῦσιου εἴτε διαφοροτικοῦ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὸ ἕξι (6) συμβολίζει τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου, γιὰ τὸσο αὐτὸ, ὅσο καὶ ὁ κόσμος εἶναι τέλεια καὶ πλήρη¹⁸.

¹⁵ *Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, Μετάφρασις* - Ἐπιμέλεια Δ. Λυπουροῦ - Λ. Τρομάρας, University Studio Press. Ἐκδόσεις Ἐπιστημονικῶν Βιβλίων καὶ Περιοδικῶν, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 237.

¹⁵ ΘΕΩΝ Ο ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, *Τὰ κατὰ τὸ μαθηματικὸν χρῆσιμα εἰς τὴν Πλάτωνος ἀνάγνωσιν*, γαλ. μτφρ. J. Dupuis, Paris 1892· ἐπαν. Bruxelles 1966, σ. 27.

¹⁶ Βλ. KIEREN BARRY, *Ἑλληνικὴ Καμπυλὴ. Ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου καὶ ἡ ἀριθμολογία στὴν ἀρχαιότητα*, μτφρ. Σοφία Λειβαδοπούλου, ἐκδ. Ἀρχέτυπο, Ἀθήνα 2001, σ. 46.

¹⁷ Βλ. ΜΠΕΡΤΡΑΝΤ ΡΑΣΣΕΛ, *Ἱστορία τῆς δυτικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ συνάρτησις τῆς μὲ τις πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς συνθηκῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐποχῆς μας. Τόμος Α΄. Ἡ ἀρχαία φιλοσοφία. Ἡ καθολικὴ φιλοσοφία (I)*, μετάφρασις - σημειώσεις Αἰμ. Χουρμούζιου, ἐκδ. Ἀρσενίδης, Ἀθήνα χ.χ., σ. 84-85.

¹⁸ Βλ. GREGORY E. STERLING, DAVID T. RUNIA, *Philo of Alexandria. Commentary Series. Volume 1. On the Creation of the Cosmos according to Moses*, Introduction, Translation and

Ὁ πίνακας πού ἀκολουθεῖ σκιαγραφεῖ μὲ τρόπο εὐγλωττο τὴν χρήση ὅλων τῶν ἀριθμῶν πού ὑπάρχουν στὸ κείμενο τοῦ «Ποιμένα», δίδοντάς μας μία συνοπτικὴ εἰκόνα περὶ τῆς χρήσης τῆς πυθαγόρειας ἀριθμολογίας ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ σπουδαίου ἰουδαιοχριστιανικοῦ ἀποκαλυπτικοῦ ἔργου.

<i>Ὅρασις α' 7</i>			<i>Ὅρασις β'</i>		
τέσσερις νεανία (IV, 1)			δέκα καὶ πέντε ἡμέραι (II, 1)		
δύο ἄνδρες (IV, 3)			δύο βιβλαρίδια [ἐν καὶ ἔν] (IV, 3)		
<i>Ὅρασις γ'</i>					
πέμπτη ὥρα (I, 2)			πρῶτη ὄρασις (X, 3)		
ἕξ νεανίσκοι (I, 6)			τρίτη ὄρασις (X, 5)		
ἕξ νεανίσκοι (II, 5) (2 φορές)			μία ἡμέρα (X, 7)		
μυριάδες ἄνδρες (II, 5)			τρεῖς μορφαί (X, 9)		
εἷς λίθος (II, 6)			τρεῖς μορφαί (XI, 1)		
ἕξ νεανίσκοι (IV, 1)			πρῶτη ὄρασις (XI, 2)		
ἕξ (ἄγγελοι) (IV, 2)			πρῶτη ὄρασις (XI, 4)		
ἑπτὰ γυναῖκες (VIII, 2)			δευτέρα ὄρασις (XII, 1)		
τρεῖς ἡμέραι (VIII, 11)			τρίτη ὄρασις (XIII, 1)		
ἕξ νεανίσκοι (X, 1)			τέσσερις πόδες (XIII, 3)		
τέσσερις νεανίσκοι (X, 1)			τέσσερα στοιχεῖα (XIII, 3)		
τρεῖς μορφαί (X, 2)					
<i>Ὅρασις δ'</i>					
εἴκοσι ἡμέραι (I, 1)			τέσσερα χρώματα (I, 10)		
δέκα στάδια (I, 2)			λ' πόδες (III, 1)		
ρ' πόδες (I, 6)			τέσσερα χρώματα (III, 1)		
<i>Ἔντολή α' Ἔντολή ε' Ἔντολή στ'</i>			<i>Ἔντολή ζ' Ἔντολή η' Ἔντολή ιβ'</i>		
εἷς θεός (στ. 1)	ἐκ τοῦ μηδενός (II, 2)	πρῶτη ἐντολή (I, 1)	δισσοὶ φόβοι (I, 4)	διπλὰ τὰ κτίσματα τοῦ θεοῦ (στ. 1)	δώδεκα ἐντολές (III, 2)
		διπλαῖ ἐνέργειαι (I, 1)		διπλή ἐγκράτεια (στ. 1)	

Commentary by David T. Runia, Brill Leiden· Boston· Köln 2001, σ. 26-27: «Arithmology is the body of lore connected with numbers, e.g. that six is a perfect number because it consists of all its factors added together or multiplied together. Number symbolism is the method whereby such lore is used to explain the appearance of a particular number in a particular context, whether textual or otherwise. The six thus symbolizes the creation of the cosmos, because both it and the cosmos are perfect and complete».

δύο ἄγγελοι [εἷς καὶ εἷς] (II, 1)				
Παραβολὴ β´		Παραβολὴ ε´		
δύο δένδρα (στ. 2)		οἱ πρῶτοι κτισθέντες (V, 3)		
Παραβολὴ στ´				
μία ὥρα (IV, 4)		μία ἡμέρα (IV, 4) (2 φορές)		
λ ἡμέραι (IV, 4)		μία ἡμέρα (V, 3)		
Παραβολὴ η´				
δύο μέρη (I, 12)	Τὸ τρίτον (V, 3)	Τὸ ἥμισυ (VIII, 1) (2 φορές)		
Τὸ τρίτον (I, 12)	δύο μέρη (V, 4)	δύο μέρη (VIII, 4)		
δύο μέρη (I, 13)	Τὸ τρίτον (V, 4)	Τὸ τρίτον (VIII, 4)		
Τὸ τρίτον (I, 13)	Τὰ πρῶτα (VI, 6)	β´ μέρη (IX, 1)		
Τὸ ἥμισυ (V, 2) (2 φορές)	ἥμισυ ράβδοι (VIII, 1)	Τὸ τρίτον (IX, 1)		
δύο μέρη (V, 3)	ἥμισυ (VIII, 1)			
Παραβολὴ θ´				
δώδεκα ὄρη (I, 4)	δέκα πρῶτοι λίθοι (III, 5)	μία πύλη (XII, 5)	πρῶτη γενεὰ (XV, 4)	μία φρόνησις (XVIII, 4)
τὸ πρῶτον (I, 5)	εἷς λίθος (III, 5)	μία εἴσοδος (XII, 6)	οἱ κε´ λίθοι (XV, 4)	εἷς νοῦς (XVIII, 4)
τὸ δευτέρον (I, 5)	λίθοι ι´ (IV, 2)	ἕξ ἄνδρες (XII, 7)	δευτέρα γενεὰ (XV, 4)	μία πίστις (XVIII, 4)
τὸ τρίτον (I, 5)	λίθοι ι´ (IV, 3)	ἕξ ἄγγελοι (XII, 8)	οἱ λε´ προφήται (XV, 4)	μία ἀγάπη (XVIII, 4)
τὸ τέταρτον (I, 6)	λίθοι κε´ (IV, 3)	ἓν πνεῦμα (XIII, 5)	οἱ μ´ ἀπόστολοι καὶ διδάσκαλοι (XV, 4)	δώδεκα ἔθνη (XVIII, 5)
τὸ πέμπτον (I, 7)	λίθοι λε´ (IV, 3)	ἓν σῶμα (XIII, 5)	πρῶτοι λίθοι (XV, 6)	πρῶτον ὄρος (XIX, 1)
τὸ ἕκτον (I, 7)	λίθοι μ´ (IV, 3)	μία χροά (XIII, 5)	λίθοι μ´ (XVI, 5)	δευτέρον ὄρος (XIX, 2)
τὸ ἕβδομον (I, 8)	τέσσερις στοῖχοι (IV, 3)	ἓν πνεῦμα (XIII, 7)	δώδεκα ὄρη (XVII, 1)	τρίτον ὄρος (XX, 1)
τὸ ὄγδοον (I, 8)	ἕξ ἄνδρες (IV, 4)	ἓν σῶμα (XIII, 7)	δώδεκα φυλαὶ (XVII, 1)	τέταρτον ὄρος (XXI, 1)
τὸ ἔνατον (I, 9)	ἕξ ἄνδρες (IV, 7)	ἓν ἔνδυμα (XIII, 7)	δώδεκα φυλαὶ (XVII, 2)	πέμπτον ὄρος (XXII, 1)

τὸ δέκατον (I, 9)	ἕξ ἄνδρες (V, 1)	ἡ πρώτη (XV, 2)	δώδεκα ἔθνη (XVII, 2)	ἕκτον ὄρος (XXIII, 1)
τὸ ἐνδέκατον (I, 10)	λίθοι ι' (V, 4)	ἡ δευτέρα (XV, 2)	μία χροά (XVII, 3)	ἕβδομον ὄρος (XXIV, 1)
τὸ δωδέκατον (I, 10)	λίθοι κε' (V, 4)	ἡ τρίτη (XV, 2)	μία φρόνησις (XVII, 4)	ὄγδοον ὄρος (XXV, 1)
δώδεκα παρθένοι (II, 3)	λίθοι λε' (V, 4)	ἡ τετάρτη (XV, 2)	εἷς νοῦς (XVII, 4)	ἕνατον ὄρος (XXVI, 1)
αἱ δ' (II, 3)	λίθοι μ' (V, 4)	δ' γυναῖκες (XV, 3)	μία πίστις (XVII, 4)	δέκατον ὄρος (XXVII, 1)
τέσσερα μέρη (II, 3)	ἕξ ἄνδρες (VI, 2)	ἡ πρώτη (XV, 3)	μία ἀγάπη (XVII, 4)	ἐνδέκατον ὄρος (XXVIII, 1)
δύο παρθένοι (II, 3)	δύο ἡμέραι (VII, 6)	ἡ δευτέρα (XV, 3)	μία χροά (XVII, 4)	δωδέκατον ὄρος (XXIX, 1)
ἕξ ἄνδρες (III, 1) (2 φορές)	δύο ἡμέραι (VII, 7)	ἡ τρίτη (XV, 3)	ἐν σῶμα (XVII, 5)	
ἕξ ἄνδρες (III, 3)	δώδεκα γυναῖκες (IX, 5)	ἡ τέταρτη (XV, 3)	ἐν σῶμα (XVIII, 3)	
λίθοι ι' (III, 3)	εἷς λίθος (IX, 7)	οἱ πρώτοι λίθοι (XV, 4)	εἷς λίθος (XVIII, 3)	
ἕξ ἄνδρες (III, 4)	δευτέρα ὥρα (XI, 7)	οἱ ι' λίθοι (XV, 4)	ἐν σῶμα (XVIII, 4)	

Πέρα ὁμως ἀπὸ τὴν προαναφερθεῖσα συσχέτιση τοῦ «Ποιμένα τοῦ Ἑρμᾶ» με τοὺς Πυθαγορεῖους, θὰ μπορούσε εὐλόγα νὰ εικάσει κάποιος καὶ τὴν πιθανὴν σχέση αὐτοῦ με τὴν ἀποκαλυπτικὴ γραμματεία. Τὰ συγγράμματα τῆς ἀποκαλυπτικῆς γραμματείας ἀπευθύνονταν σὲ λίγους ἐκλεκτοὺς καὶ ὄχι στὸ εὐρὸν κοινό. Αὐτὴ ἡ ἰδέα τῆς ἀπόκρυφης γνώσης γιὰ τοὺς λίγους ἄρχεται ἀπὸ τὴν παράδοση ὀρισμένων Ἑλλήνων διδασκάλων νὰ μὴν φανερώνουν δημόσια ὄλο τὸ εὖρος τῶν ἀπόψεών τους, παρὰ μόνο σὲ ἕνα κλειστὸ κύκλο μαθητῶν. Τὴν τακτικὴ αὐτὴ φαίνεται ὅτι ἀκολουθοῦσαν οἱ ὀπαδοὶ τῶν μυστηριακῶν λατρειῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ Πυθαγόρειοι. Μὲ βάση λοιπὸν τὴν ὡς ἄνω ἰδέα ἡ Βίβλος ἀπευθυνόταν πρὸς ὅλους, τὰ δὲ ἀπόκρυφα μόνο στοὺς ἐκλεκτούς¹⁹.

Στὸν Α' Ἐνώχ ἡ Αἰθιοπικὴ Ἐνώχ (β' αἰ. π.Χ. - α' αἰ. μ.Χ.), μία συλλογὴ γραμμμένη στὴν Παλαιστίνη καὶ συγκεκριμένα στὸ τρίτο μέρος αὐτῆς, στὴν λεγό-

19. Βλ. T. W. DAVIES, λήμμα «Apocrypha», *The International Standard Bible Encyclopedia*, Τόμος 1, Eerdmans 1979, σ. 161-162.

μενη *Ἀστρονομική Βίβλο* (κεφ. 72-82), ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου ἀρέσκειται στήν ὑπολογιστική περιγραφή μιᾶς ὑπέρομετρης ἀριθμολογίας ἀναφορικά μὲ τὸν ἥλιο καὶ τὶς φάσεις τῆς σελήνης²⁰. Ἀκόμη, στήν ἀρχὴ τοῦ κεφ. 81, ὁ Ἐνώχ ἀναφέρεται παραστατικά στοὺς ἑπτὰ ἀγίους²¹, ἐνῶ τὸ τεμάχιο Α΄ Ἐνώχ 82, 10-11 τυγχάνει ἐξόχως χαρακτηριστικό, καθ' ὅτι ἐστιάζεται ἐμφαντικά στὸν ἀριθμὸ τέσσερα (4): «*Αὐτὰ εἶναι τὰ ὀνόματα τῶν ἀρχόντων, οἱ ὅποιοι ἐποπεύουν, ὥστε οὗτοι νὰ εἰσέρχονται εἰς τοὺς καιροὺς των, εἰς τὰς τάξεις των, εἰς τὰς ἐποχὰς των, εἰς τοὺς μῆνας των, εἰς τὰς περιόδους ἀρχῆς των, καὶ εἰς τὰς θέσεις των. Οἱ τέσσαρες ἀρχηγοὶ των, οἱ ὅποιοι διαιροῦν τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ἔτους, εἰσέρχονται πρῶτοι· μετὰ τούτους οἱ δώδεκα ταξίαρχαι, οἱ ὅποιοι διαιροῦν τοὺς μῆνας· διὰ τὰς τριακοσίας ἐξήκοντα (ἡμέρας) ὑπάρχουν χιλιάρχοι, οἱ ὅποιοι διαιροῦν τὰς ἡμέρας· διὰ τὰς τέσσαρας ἐμβολίμους ἡμέρας ὑπάρχουν οἱ ἀρχηγοί, οἱ ὅποιοι χωρίζουν τὰ τέσσαρα μέρη τοῦ ἔτους»²². Ἀριθμολογικά στοιχεῖα ὁμως σὲ συγκεκριασμὸ μὲ ὑπερβατολογικά «ἀνοίγματα» καὶ ἐσχατολογικὲς προεκτάσεις, ἔχουμε καὶ στήν *Ἀποκάλυψη τῶν Ἑβδομάδων* (The Apocalypse of Weeks): «*Καὶ μετὰ τοῦτο, ἐν τῇ δεκάτῃ ἑβδομάδι, ἐν τῷ ἑβδόμῳ μέρει, θὰ γίνῃ ἡ μεγάλη αἰωνία κρίσις, καθ' ἣν θὰ συντελεσθῇ τὴν τιμωρίαν μετὰ τῶν ἀγγέλων. Καὶ ὁ πρῶτος οὐρανὸς θὰ ἀπέλθῃ καὶ θὰ παρέλθῃ· ἓνας νέος οὐρανὸς θὰ ἐμφανισθῇ, καὶ ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ οὐρανοῦ θὰ δίδουν ἑπτα-**

20. Α΄ Ἐνώχ 74, 13-16 στὸ ΣΑΒΒΑΣ ΧΡ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, *Τὰ Ἀπόκρυφα Κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Κείμενα - Εἰσαγωγή - Σχόλια)*, τόμος Α΄, ἐκδ. Ἔννοια, Ἀθήνα 2004, σ. 338: «Εἰς τρία ἔτη περιλαμβάνονται 1.092 ἡμέραι, καὶ εἰς πέντε ἔτη 1.820 ἡμέραι οὕτως ὥστε εἰς ὀκτῶ ἔτη περιλαμβάνονται 2.912 ἡμέραι. Διὰ τὴν σελήνην μόνον αἱ ἡμέραι ἀνέρχονται ἐντὸς τριῶν ἐτῶν εἰς 1.062, ἐντὸς πέντε ἐτῶν αὕτη καθυστερεῖ 50 ἡμέρας: [δηλ. εἰς τὸν ἀριθμὸν (τῶν 1.770) πρόκειται νὰ προστεθοῦν (1.000 καὶ) 62 ἡμέραι]. Εἰς πέντε ἔτη περιλαμβάνονται 1.770 ἡμέραι οὕτως ὥστε διὰ τὴν σελήνην εἰς ὀκτῶ ἔτη αἱ ἡμέραι ἀνέρχονται εἰς 2.832. [Διότι εἰς ὀκτῶ ἔτη αὕτη καθυστερεῖ κατὰ 80 ἡμέρας], ὅλαι αἱ ἡμέραι, καθ' ὅς αὕτη καθυστερεῖ εἶναι 80». Βέβαια, ὅλο τὸ τμήμα Α΄ Ἐνώχ 74, 10-16 φαίνεται πὼς ἀποτελεῖ μία ἀποσπασματικὰ μεταγενέστερη παρεἰσφραση. Ὁ ὑπολογισμὸς, ὡστόσο, τῶν ἡλιακῶν καὶ τῶν σεληνιακῶν ἐτῶν εἶναι πραγματικὰ ἀνάξιος λόγου. Βλ. Ε. ISAAC, 1 (*Ethiopic Apocalypse of Enoch: A New Translation and Introduction*), στὸ J. H. CHARLESWORTH, *The Old Testament Pseudepigrapha*, Τόμος 1, Yale University Press, New Haven and London 2009, σ. 54, ὑποσ. u: «The section 74: 10-12 is meaningless as it stands; while the whole section 74: 10-16 seems to be a later fragmentary intrusion. The computation in this section is a rather trivial one».

21. Α΄ Ἐνώχ 81, 3, ὁ. ἀν., σ. 343: «Καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἑπτὰ ἄγιοι μὲ ἔφεραν καὶ μὲ ἐποποθέτησαν ἐπὶ τῆς γῆς πρὸ τῆς θύρας τοῦ οἴκου μου, [...]».

22. Βλ. ΣΑΒΒΑΣ ΧΡ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, *Τὰ Ἀπόκρυφα Κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Κείμενα - Εἰσαγωγή - Σχόλια)*, τόμος Α΄, ἐκδ. Ἔννοια, Ἀθήνα 2004, σ. 344-345.

πλάσιον φῶς. Καί μετὰ ταῦτα θὰ ὑπάρξουν πολλαὶ ἑβδομάδες χωρὶς ἀριθμὸν διὰ παντός, καὶ ὅλαι θὰ εἶναι ἐν ἀγαθότητι καὶ δικαιοσύνῃ, καὶ ἡ ἁμαρτία δὲν θὰ μνημονεύεται πλέον διὰ παντός»²³.

Ἀκολουθῶς, στὸν Β΄ Ἐνώχ ἢ Σλαβονικὸ Ἐνώχ, κείμενο γραμμένο στὴν Ἀλεξάνδρεια περὶ τὸν α΄ αἰ. π.Χ. καὶ πιὸ εἰδικά, τὸ 16^ο κεφάλαιο τοῦ ὁμώνυμου βιβλίου, παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον λόγῳ τοῦ ἀκραιφνῶς ἀριθμητικοῦ χαρακτήρα του²⁴. Ἐπίσης, στὸ 38^ο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τῶν Ἰωβηλαίων, δεσπόζουν κατὰ κύριο λόγο οἱ ἀριθμοὶ τέσσερα (4) καὶ πενήκοντα (50)²⁵. Ἀλλὰ καὶ στὸν Δ΄ Ἑσδρα (α΄ αἰ. μ.Χ.), ἡ χρῆση ἀριθμῶν εἶναι διάχυτη σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ κειμένου. Ἐνδεικτικά, στὴν ἔβδομη ὄραση ἐπισημαίνεται ὅτι: «Δώδεκα γὰρ μέρες ἐμερίσθη ὁ αἰὼν, καὶ παρήλθον αὐτοῦ τὸ δέκατον καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ ἑνδεκάτου μέρους, περὶ αὐτοῦ δύο μετὰ τὸ ἡμισυ τοῦ δεκάτου μέρους»²⁶.

Θὰ ἦταν ἐπίσης παράλειψη νὰ μὴν ἀναφερθοῦμε καὶ στὰ συγγράμματα ἐκεῖνα τοῦ Ἰουδαίου φιλοσόφου καὶ σπουδαίου ἐρμηνευτῆ Φίλωνα (30 π.Χ. - 40 μ.Χ.)²⁷, στὰ ὁποῖα διαφαίνονται ξεκάθαρα πυθαγόρειες ἐπιδράσεις. Στὸ φι-

23. Α΄ Ἐνώχ 93, 15-17.

24. Β΄ Ἐνώχ 16, 1-6.

25. Ἰωβηλαῖα 38, 4-8 στὸ ΣΑΒΒΑΣ ΧΡ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, *Τὰ Ἀπόκρυφα Κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Κείμενα - Εἰσαγωγαί - Σχόλια)*, τόμος Α΄, ἐκδ. Ἑννοια, Ἀθήνα 2004, σ. 139-140: «Καὶ τότε ἐξῆλθον οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰακώβ, αὐτοὶ καὶ οἱ ὑπηρέται των, διηρημένοι εἰς ὀμάδας εἰς τὰς τέσσαρας πλευρὰς τοῦ πύργου. Καὶ ὁ Ἰούδας ἐξῆλθεν ἐπὶ κεφαλῆς, καὶ ὁ Νεφθαλεὶ καὶ ὁ Γὰδ μετ’ αὐτοῦ καὶ πενήκοντα ὑπηρέται μετ’ αὐτοῦ εἰς τὴν νοτιάν πλευρὰν τοῦ πύργου, καὶ ἐφόνευσαν πάντας, ὅσους εὔρον ἐμπρὸς των, καὶ οὐδὲ εἷς διέφυγεν. Καὶ ὁ Λευὶ καὶ ὁ Δὰν καὶ ὁ Ἀσήρ ἐξῆλθον εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ πύργου, καὶ πενήκοντα (ἄνδρες) μετ’ αὐτῶν, καὶ ἐφόνευσαν τοὺς μαχομένους ἄνδρας τοῦ Μωάβ καὶ τοῦ Ἀμμών. Καὶ ὁ Ρουβὴμ καὶ ὁ Ἰσσαχάρ καὶ ὁ Ζαβουλὼν ἐξῆλθον εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ πύργου, καὶ πενήκοντα ἄνδρες μετ’ αὐτῶν, καὶ ἐφόνευσαν τοὺς μαχομένους ἄνδρας τῶν Φιλισταίων. Καὶ ὁ Συμεὼν καὶ ὁ Βενιαμὴν καὶ ὁ Ἐνώχ, ὁ υἱὸς τοῦ Ρουβὴμ, ἐξῆλθον εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ πύργου, καὶ πενήκοντα (ἄνδρες) μετ’ αὐτῶν, καὶ ἐφόνευσαν ἐκ τοῦ Ἐδώμ καὶ ἐκ τῶν Χορραίων τετρακοσίους ἄνδρας, κρατεροὺς πολεμιστὰς· καὶ ἑξακόσιοι ἔφυγαν, καὶ τέσσαρες ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ἡσαῦ ἔφυγον μετ’ αὐτῶν, καὶ ἀφῆκαν τὸν πατέρα των κείμενον νεκρὸν, καθὼς εἶχε πέσει ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ ἐν Aduram».

26. Δ΄ Ἑσδρας, Ὁρασις Ζ΄, XIV 11-12 στὸ ΣΑΒΒΑΣ ΧΡ. ΑΓΟΥΡΙΔΗΣ, *Τὰ Ἀπόκρυφα Κείμενα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (Κείμενα - Εἰσαγωγαί - Σχόλια)*, τόμος Β΄, ἐκδ. Ἑννοια, Ἀθήνα 2004, σ. 278.

27. Βλ. ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, *Πατρολογία Α΄. Τόμος Α΄. Εἰσαγωγή, Β΄ καὶ Γ΄ αἰῶνας*, Ἀθήνα 1991, σ. 139. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Φίλωνας, ἀπὸ τοὺς προ-Σωκρατικούς φιλοσό-

λώνειο σύγγραμμα «Περὶ τῆς κατὰ Μουσέα κοσμοποιΐας» (*De orificio mundi*)²⁸, ὁ «μέγας Μουσῆς» ἔγραψε τὰ περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνθρώπου «μάλα σεμνῶς θεολογήσας»²⁹. Ὑστερα, ὁ Φίλωνας κάνει λόγο γιὰ τὶς ἕξι ἡμέρες τῆς δημιουργίας καὶ ἀμέσως μετὰ προχωρᾷ στὶς πυθαγόρειες ἀπόψεις πὺν ἀφοροῦν τὸν ἀριθμὸ ἕξι (6)³⁰. Ὁ ἀριθμὸς αὐτός, θεωρεῖται ὡς ὁ πρῶτος τέλειος. Ἡ διάκριση ἐξάλλου τῶν ἀριθμῶν σὲ περιττοὺς καὶ σὲ ἄρτιους, ἐκλαμβάνεται ὡς μία ἀπλή διάκριση· ἀπὸ ἀξιολογικὴ ἄποψη ὁμως, οἱ περιττοὶ ἀριθμοὶ εἶναι πιὸ σημαντικοὶ ἀπὸ τοὺς ἄρτιους. Κατὰ τὸν πυθαγόρειο Βουθῆρο «Ὁ περιττὸς ἀριθμὸς εἶναι πιὸ τέλειος ἀπὸ τὸν ἄρτιο. Διότι ὁ πρῶτος ἔχει ἀρχή, τέλος καὶ μέσο, ὁ δεύτερος στερεῖται τὸ μέσο. Ὁ πρῶτος, ὅταν δημιουργοῦνται κατὰ ἀναλογία καὶ πρὸς τὶς μονάδες, μὲ τοὺς δικοὺς του τόπους καταλαμβάνει τοὺς τόπους πὺν περιέχονται μὲ τὶς γραμμῆς· ὁ δεύτερος, ὅταν βρῖσκεται στῆ θέση του, δὲν ἔχει ποτὲ τέλος, ἐνῶ, ὅταν βρεθεῖ σὲ θέση περιττοῦ, καὶ ὁ ἴδιος ἔχει τέλος καὶ ἔχει πλευρὰ ἀνάλογη»³¹. Ὁ πρῶτος περιττὸς εἶναι ὁ ἀριθμὸς τρία (3), διότι ἔχει ἀρχὴ τὸν ἀριθμὸ ἕνα (1), μέσο τὸν δύο (2) καὶ τέλος τὸν τρία (3) παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀρχή, μέση καὶ τέλος ἔχουν μόνον οἱ ἄρτιοι. Ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ (7) γιὰ παράδειγμα, ἔχει ἀρχὴ τὸν ἕνα (1), μέσο τὸν

φους, ἀναφέρει τοὺς Πυθαγορείους, τὸν Παρμενίδη, τὸν Ζήνωνα, τὸν Ἡράκλειτο, τὸν Ἐμπεδοκλή, τὸν Δημόκριτο, τὸν Ἀναξαγόρα, τὸν Φιλόλαο, τοὺς Σοφιστές, καὶ τὸν ἀτομικὸ Σοφιστὴ Πρωταγόρα. Βλ. HARRY AUSTRYN WOLFSON, *Philo. Foundations of religious philosophy in Judaism, Christianity, and Islam*. Volume I, Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts³1962, σ. 93: «Of pre-Socratic philosophers, he mentions the Pythagoreans, Parmenides, Zeno, Heraclitus, Empedocles, Democritus, Anaxagoras, Philolaus, the Sophists, and the individual Sophist Protagoras».

28. Περὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ Φίλωνα τοῦ Ἀλεξανδρέως, βλ. ROGER ARNALDEZ, *De orificio mundi. Introduction, traduction et notes par R. Arnaldez* σὺν *Les Oeuvres de Philon d'Alexandrie. I. Introduction generale*, Les éditions du Cerf, Paris 1961.

29. ΦΙΛΩΝΑ, *Περὶ τῆς κατὰ Μουσέα κοσμοποιΐας*, 12.

30. ΦΙΛΩΝΑ, ὁ. ἀν., 13: «[...] τάξει δὲ ἀριθμὸς οἰκείον, ἀριθμῶν δὲ φύσεως νόμοις γεννητικώτατος ὁ ἕξι».

31. ΒΟΥΘΗΡΟΥ, *Περὶ ἀριθμῶν* (Mull. Phil. II, σ. 50) σὺν ΣΤΟΒΑΙΟΥΣ, *Ἐκλογαί-Ἀποφθέγματα-Υποθήκαι. Προοίμιον. Περὶ Ἀριθμητικῆς*. Τόμος Πρῶτος, Βιβλίον Πρῶτον, Κεφάλαια i - xix, Εἰσαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια Θεόδωρος Γ. Μαυρόπουλος, ἐκδ. Κάκτος, Ἀθήνα 1995, σ. 34: «Ὁ περισσὸς τοῦ ἄρτιου τελειώτερος ἐστίν. ὁ μὲν γὰρ ἀρχὴν καὶ τέλος καὶ μέσον ἔχει, ὁ δὲ τοῦ μέσου στερεῖται. Καὶ ὁ μὲν, ὅπῃ γεννῶνται ἀνά λόγον καὶ πρὸς μονάδας, ταῖς αὐτοῦ χώραις καταλαμβάνει τὰς ταῖς γραμμαῖς περιεχομένας· ὁ δ' ἐν οἰκείᾳ μὲν γινόμενος οὐδέποτε περιναίνεται, ὅταν δ' ἐν περισσῇ γένηται, αὐτὸς τε πέρατος τυγχάνει καὶ τὴν πλευρὰν λόγον ἔχουσαν ἴσχει».

τέσσερα (4) και τέλος τὸν ἑπτά (7). Ὁ ὀκτώ (8) ὁμως δὲν ἔχει μέσο, μόνον ἀρχή, τὸν ἀριθμὸ ἕνα (1) και τέλος τὸν ὀκτώ (8)³².

Στὴν συνέχεια, ἀκολουθώντας τὸ βιβλίο τῆς Γενέσεως ὡς ἀφετηρία τῆς περὶ κόσμου διδασκαλίας του³³, ὁ Φίλωνας παρατηρεῖ ὅτι στὸ κείμενο τῶν Ο' γίνεται λόγος γιὰ «μίαν» και ὄχι γιὰ «πρώτην» ἡμέρα και αὐτό, διότι ἔτσι τονίζεται ἐμφαντικὰ ἡ «μονάδα» και ἡ φύση τῆς. Κατὰ τὴν πρώτη ἡμέρα τῆς δημιουργίας, ὡστόσο, «ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν και τὴν γῆν»³⁴, ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποία δημιουργήθηκε τὸ φῶς ὡς ἕβδομο σύμφωνα με τὴν ἀρίθμηση τοῦ Φίλωνα. Ὁ ἀριθμὸς ἑπτά (7) ἀρχίζει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ διεισδύει στὴν φιλῶνεια σκέψη και ἀπὸ ἐδῶ και στὸ ἐξῆς, θὰ χρησιμοποιεῖται πάρα πολλές φορές³⁵. Κατοχυρώνεται ἔτσι ἡ ἀποψη τοῦ ἀλεξανδρινοῦ φιλοσόφου ποὺ ἐκφράζεται στὸ ἔργο του «Περὶ τῶν τοῦ Δοκησιόφου Κάιν ἐγγόνων και ὡς μετανάστης γίννεται» (De Posteritate Caini), σύμφωνα με τὴν ὁποία «ἡ ἑβδόμη τάξει μὲν ἐπιγέννημα ἐστὶν ἐξάδος, δυνάμει δὲ πρεσβυτάτη παντὸς ἀριθμοῦ, μηδὲν διαφέρουσα τῆς μονάδος»³⁶. Ἀλλὰ και στὸ προαναφερθὲν ἔργο τοῦ Φίλωνα «Περὶ τῆς κατὰ Μωυσέα κοσμοποιίας», ἐξαιρεται ἡ ἰδιαίτερη σημασία τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτά (7), με προσφυγή και πάλι στὴν πυθαγόρεια ἀριθμολογία³⁷. Σημειώνεται χαρακτηριστικὰ: «Ἐπεὶ ὁ σύμπας κόσμος ἐτελειώθη κατὰ τὴν ἐξάδος ἀριθμοῦ τελείου φύσιν, τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν ἐβδόμην ἐσέμνημεν ὁ πατήρ ἐπαινέσας και ἀγίαν προσειπών»³⁸. Ἀκόμη, τὸν ἀριθμὸ ἑπτά (7), ὁ Φίλωνας τὸν ἐγκωμιάζει ὡς «κόσμου γενέθλιον» τελεσφόρο, ἀρμονικώτατο³⁹, ἐπιστρατεύο-

32. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ, *Φιλῶνεια ἰουδαϊκὴ κατήχηση με πυθαγόρεια θεμελίωση*, Ἀθήνα 1984, σ. 14, ὑποσ. 4.

33. Βλ. ΑΝΔΡΕΑΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, *Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως ἐπὶ τῶν θεολογικῶν σχολῶν τῆς Ἀλεξανδρείας και Ἀντιοχείας*, ἐκδόσεις Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1983, σ. 91.

34. Γεν 1, 1. Μ' *יְהוָה אֱלֹהִים בְּיוֹם הַיְהוּדָה בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם*

35. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ, *ὁ. ἀν.*, σ. 15.

36. ΦΙΛΩΝΑ, *Περὶ Κάιν*, 64 κ.έ.

37. ΦΙΛΩΝΑ, *Περὶ τῆς κατὰ Μωυσέα κοσμοποιίας*, 89-119.

38. ΦΙΛΩΝΑ, *ὁ. ἀν.*, αὐτόθι.

39. Θὰ μπορούσαμε, ὡστόσο, νὰ παρατηρήσουμε πὼς ὁ διπλασιασμὸς τοῦ ἐν λόγῳ ἀριθμοῦ, σχετίζεται δυναμικὰ με τὸν ἀριθμὸ τῶν δεκατεσσάρων γενεῶν στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ματθαίου· και αὐτό, διότι ὁ εὐαγγελιστὴς αὐτὸς, βοηθήθηκε τὰ μέγιστα με τὸν συγκεκριμένο ἀριθμητικὸ καταμερισμὸ με σκοπὸ νὰ διαχωρίσει τὴν ἱστορία τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ σὲ τρεῖς ἰσόχρονες περιόδους. Βλ. ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΚΑΡΑΚΟΛΗΣ, *Ἑρμηνευτικὲς προσεγγίσεις. Ἀπαντήσεις σὲ ἀπορίες ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη*, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθήνα 2002, σ. 16.

ντας μάλιστα και αυτήν ακόμη την φιλοσοφία της πολυθεΐας. Λέγεται λοιπόν, ότι διάφοροι Έλληνες «φιλόσοφοι τὸν ἀριθμὸν τοῦτον ἐξομοιοῦσι τῇ ἀμήτορι Νίκη καὶ παρθένῳ, ἦν καὶ ἐκ τῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς λόγος ἔχει, οἱ δὲ πυθαγορείοι τῷ ἡγεμόνι τῶν συμπάντων»⁴⁰. Ἐξάλλου καὶ στὴν ἀστρική θρησκεία τῶν πυθαγορείων, ἐμφιλοχωρεῖ μὲ ἄνεση ἢ φιλώνεια ἰουδαϊκὴ θεολογία διὰ τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ (7), τῆς κατάπαυσης, τῆς ἐβδομάδας. Τὸ «φιλέβδομον», ἡ ἀγάπη δηλαδή πρὸς αὐτὸν τὸν ἀριθμὸ, συνιστᾷ χαρακτηριστικὸ γνῶρισμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ γενικὰ τοῦ ἀστρικοῦ κόσμου⁴¹. Ἐπίσης, ὁ τίτλος τοῦ ἔργου τοῦ Ἰουδαίου λόγιου «Περὶ τοῦ τίς ὁ τῶν θεῶν ἐστὶν κληρονόμος» (Quis rerum divinarum heres sit) ὀλοκληρώνεται μὲ τὴν προσθήκη «καὶ περὶ τῆς εἰς τὰ ἴσα καὶ ἐναντία τομῆς». Στὸ ἔργο αὐτό, ὁ Φίλωνας ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν πλατωνικὴ θεωρία περὶ τῆς τριμεροῦς διαίρεσης τῆς ψυχῆς, βλέποντας τὸ κάθε μέρος αὐτῆς νὰ χωρίζεται στὰ δύο· στὴν συνέχεια, φθάνει στὸν ἀριθμὸ ἕξι (6) γιὰ νὰ μεταβεῖ τελικὰ στὸν ἀριθμὸ ἑπτὰ (7)⁴², κάνοντας χρῆση τῆς πυθαγορειο-ἀριστοτελικῆς ἔννοιας τῆς μεσότητος⁴³.

Μεγάλη σπουδαιότητα ἐνέχει καὶ ὁ ἀριθμὸς τέσσερα (4) στὴν σκέψη τοῦ Φίλωνος. Ἡ ἀξιολογικὴ ιδιότητα, ἄλλωστε, τῆς τετράδας ἔγκειται στὸ γεγονός ὅτι δηλώνει τὸ τρισδιάστατο⁴⁴. Καὶ αὐτό, διότι ἂν ὁ ἀριθμὸς ἕνα (1) θεωρεῖται ἔκφραση τοῦ σημείου, ὁ δύο (2) τῆς γραμμῆς καὶ ὁ τρία (3) τοῦ ἐπιπέδου, τότε ὁ ἀριθμὸς τέσσερα (4) ὡς σημεῖο ἐκτὸς ἐπιπέδου, εἶναι δηλωτικὸς τοῦ ὄγκου πὺν ἔχει τρεῖς διαστάσεις. Ὁ τέσσερα (4) ἀποτελεῖ τὸ μέτρο τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης, γιὰτὶ μόνον αὐτὸς προκύπτει τόσο ἀπὸ τὴν πρόσθεση (2+2), ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν πολλαπλασιασμό (2x2) τοῦ ἴδιου ἀριθμοῦ –στὴν προκειμένη περίπτωση τοῦ ἀριθμοῦ δύο (2)– μὲ τὸν ἑαυτοῦ. Τέσσερις εἶναι καὶ οἱ ἐποχῆς

40. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ, *ὁ. ἀν.*, σ. 22-23.

41. Σημειώνονται χαρακτηριστικὰ: 7 κύκλοι (ἀρκτικός, ἀνταρκτικός, θερινὸς τροπικός, χειμερινὸς τροπικός, ἰσημερινός, ζωδιακός καὶ γαλαξίας)· 7 πλανῆτες· 7 ἄστρα, τὰ ὁποῖα ὀρίζουν τὴν ἄρκτο· 7 ἄστρα πὺν δίνουν τὴν πλειάδα καὶ τέλος, 7x4 δηλαδή 28 ἡμέρες (ἡ διάρκεια τοῦ σεληνιακοῦ μήνα). Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ, *Πρὸς νέα κατάπαυση ὑπὸ νέο ἀρχηγό. Κριτικὸ ὑπόμνημα στὴν περικοπὴ Έβρ 3,1-4,13*, Ἀθήνα 1984, σ. 148.

42. ΦΙΛΩΝΑ, *Θείων κληρονόμος*, 225.

43. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ, *Πρὸς νέα κατάπαυση ὑπὸ νέο ἀρχηγό. Κριτικὸ ὑπόμνημα στὴν περικοπὴ Έβρ 3,1-4,13*, Ἀθήνα 1984, σ. 152.

44. Πρβλ. Ἄπ 21, 16: «καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται καὶ τὸ μήκος αὐτῆς ὅσον [καὶ] τὸ πλάτος, καὶ ἐμέτρησεν τὴν πόλιν τῷ καλάμῳ ἐπὶ σταδίων δώδεκα χιλιάδων, τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ ὕψος αὐτῆς ἴσα ἐστίν», ὅπου ἡ Ἄνω Ἱερουσαλήμ παρουσιάζεται ἀπὸ τὴν ἰωάννεια γραφίδα ὡς «πόλις τετράγωνος».

τοῦ ἔτους, τέσσερα καὶ τὰ στοιχεῖα πού ἀπαρτίζουν τὸν κόσμον⁴⁵. Ἐνῶ ὁμως ὁ Φίλων, ἀναφέρεται στὴν σημασία πού ἔχουν τὰ τέσσερα φυσικά στοιχεῖα γιὰ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὰ ὁποῖα κάνουν λόγο καὶ οἱ εἰδωλολάτρες, στὸ σύγγραμμά του «*Περὶ βίου θεωρητικοῦ ἢ ἰκετῶν*» (*De vita contemplativa*), ἐπικρίνει μὲ ἰδιαίτερο πάθος «*τούς τὰ στοιχεῖα τιμώντας, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ*»⁴⁶. Στὴ συνέχεια, θὰ ἀναφερθεῖ στὸν ἀριθμὸ τέσσερα (4) καὶ ἄλλες φορές. Μάλιστα, στὸ ἔργο του «*Περὶ τοῦ βίου Μωυσέως*», μετὰ ἀπὸ μία σύντομη ἀναφορὰ στὸ τετραγράμματο ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ στὴν βαρυσήμαντη ἀξία τῆς τετράδας, ἐπισημαίνει ὅτι «*ἔχει δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀμυθήτους ἀρετὰς ἢ τετράς, ὧν τὰς πλεῖστας ἠκριβώσαμεν ἐν τῇ περὶ ἀριθμῶν πραγματείᾳ*»⁴⁷. Ὁ Φίλων ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι τετράγωνο σχῆμα εἶχε καὶ τὸ «*λογεῖο*»⁴⁸. Ἀκολουθῶς, ὁ ἀριθμὸς πέντε (5) ἐκθειάζεται στὸ «*Περὶ τῆς κατὰ Μωυσέα κοσμοποιίας*» μὲ τὴν πυθαγόρεια ἐρμηνεία γιὰ τὴν ἐπιλογή τῆς πέμπτης ἡμέρας τῆς δημιουργίας, ὡς ἡμέρας κατὰ τὴν ὁποία δημιουργήθηκε τὸ ζωϊκὸ βασίλειο⁴⁹. Ἀναφέρονται παραστατικὰ οἱ πέντε αἰσθήσεις, ἀφοῦ ἡ κύρια διάκριση ἀνάμεσα στὰ ἄψυχα καὶ στὰ ἔμψυχα εἶναι ἡ αἴσθησις⁵⁰. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δημιουργικὸ ἔργο τῆς ἕκτης ἡμέρας, δὲν ἔχουμε σὲ αὐτὸ ἄμεση προσφυγὴ στὴν ἀριθμολογία⁵¹. Θὰ πρέπει ὁμως νὰ παρατηρήσουμε ὅτι γιὰ τὸν Ἰουδαῖο λόγιον, ὁ ἀριθμὸς ἕξι (6) ὀνομάζεται *γάμος* ὡς τὸ γινόμενον τοῦ πρώτου ἄρτιου ἀριθμοῦ, τοῦ δύο (2) ἐπὶ τὸν πρῶτον περιπτό, δηλαδὴ τὸν ἀριθμὸ τρία (3)⁵².

Ὅπως ἀντιλαμβάνεται κανεὶς μὲ βάση ὅλα τὰ παραπάνω, ὁ ἀριθμητικὸς συμβολισμὸς κατέχει ἰδιαίτερη θέση μέσα στοὺς κόλπους τῆς φιλῶνειας γραμματείας καὶ συνδέεται ἀποκλειστικὰ στὸ «*Περὶ τῆς κατὰ Μωυσέα κοσμοποιίας*» μὲ τὸ σχῆμα τῆς διήγησης τοῦ Μωυσῆ γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου σὲ ἑπτὰ ἡμέρες. Περισσότερο ἀπὸ τὸ ἕνα τέταρτο τῆς συνολικῆς αὐτῆς δου-

45. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ, *Φιλῶνεια ἰουδαϊκὴ κατήχησις μὲ πυθαγόρεια θεμελίωσις*, Ἀθήνα 1984, σ. 15-16.

46. ΦΙΛΩΝΑ, *Περὶ βίου θεωρητικοῦ ἢ ἰκετῶν*, 3-4.

47. ΦΙΛΩΝΑ, *Περὶ τοῦ βίου Μωυσέως*, II, 115.

48. Φιλῶνα, ὁ. ἀν., II, 113 καὶ 128.

49. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ, ὁ. ἀν., σ. 19.

50. ΦΙΛΩΝΑ, *Περὶ τῆς κατὰ Μωυσέα κοσμοποιίας*, 62.

51. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ, αὐτόθι.

52. ΦΙΛΩΝΑ, *Ἐκ τῶν ἐν Γενέσει ζητημάτων* [ἀποσπάσματα].

λειᾶς ἀσχολεῖται μὲ τὸ ὑλικὸ αὐτό⁵³. Πιὸ συγκεκριμένα, ὁ Μωυσῆς κάνει χρήση τοῦ σχήματος τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν γιὰ νὰ ὑποδηλώσει, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ εἰκονογραφήσει τὴν τάξη καὶ τὴν δομὴ τῆς δημιουργίας. Αὐτὴ ἡ ἐξημερευτικὴ τῶν βιβλικῶν ἀριθμῶν ἀντλεῖται ὀλοφάνερα ἀπὸ πυθαγόρειο ὑπόβαθρο. Ὁ Πυθαγόρας ἄλλωστε καὶ οἱ ἀκόλουθοί του, ἔχοντας ἀνακαλύψει τὴν ἀριθμητικὴ βάση τῆς μουσικῆς ἀρμονίας, διατείνονται πῶς ὅλα τὰ πράγματα συνιστοῦν ἀριθμούς. Οἱ ἀριθμοὶ δύνανται νὰ συνδεθοῦν μὲ ἀσώματα πράγματα, ὅπως θεοὶ (γιὰ παράδειγμα ὁ Ἀπόλλωνας καὶ ἡ μονάδα) ἢ ἀντιλήψεις (π.χ. ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ ἀριθμὸς τέσσερα)⁵⁴.

Ἐπιπροσθέτως, οἱ Πυθαγόρειοι ἀλλὰ καὶ οἱ Στωικοὶ φιλόσοφοι ἀκολούθησαν πιστὰ τόσο τὶς ἑσσαιϊκὲς ἀρχές, ὅσο καὶ πολλὰ ἀπὸ τὸν τρόπο ζωῆς τῶν Ἑσσαιικοκουμρανείων κοινοτήτων (β' αἰ. π.Χ. - α' αἰ. μ.Χ.)⁵⁵. Οὐσιαστικὰ ἡ ἐπίδραση τῆς σχέσης ἀνάμεσα στοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Πυθαγόρα καὶ στοὺς Ἑσσαιῶν⁵⁶ ἦταν ἀμφίδρομη, καθ' ὅτι κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ ἱστορικοῦ Φλαβίου Ἰωσήπου, ἡ μοναστικὴ κοινότητα τῶν Ἑσσαιῶν ἐπηρεάστηκε σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὶς καθημερινὲς συνήθειες τῶν Πυθαγορείων⁵⁷. Ἄλλωστε, σύμφωνα πάντα μὲ ὅσα πληροφορεῖ ὁ Ἰώσηπος⁵⁸, ἡ ζωὴ στὸ ἑσσαιϊκὸ κοινόβιο κυλοῦσε ὁμοίотροπα σχεδὸν

53. Βλ. GREGORY E. STERLING, DAVID T. RUNIA, *ὁ. ἀν.*, σ. 25: «[...] the prominence of number symbolism in the work, attached exclusively to the schema of the seven days in Moses' creation account. More than a quarter of the entire work is taken up with this material».

54. Βλ. GREGORY E. STERLING, DAVID T. RUNIA, *ὁ. ἀν.*, σ. 26: «Moses uses the schema of the seven days to indicate and illustrate the order and structure of creation. This interpretation of biblical numbers patently draws on a Pythagorean background. Having discovered the arithmetic basis of musical harmony, Pythagoras and his followers posited that all things are informed by or even consist of numbers. Numbers can also be connected with incorporeal things such as gods (e.g. Apollo and the monad) or concepts (e.g. justice and the four)».

55. Βλ. ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΤΣΟΥΚΗΣ, *Τὰ Μυστήρια τῶν Ἑσσαιῶν*, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 1987, σ. 14.

56. Ἀριθμητικά, οἱ Ἑσσαιῶι περὶ τὰ μέσα τοῦ α' αἰ. μ.Χ. ἦσαν πάνω ἀπὸ 4.000, σύμφωνα μὲ τὶς πληροφορίες, τόσο τοῦ Φίλωνα, ὅσο καὶ τοῦ Ἰωσήπου. Βλ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΕΦ. ΓΡΑΤΣΕΑΣ, *Ἡ ἀνανέωσις τῶν μελῶν τῶν Ἑσσαιικοκουμρανείων Κοινοτήτων*. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Δελτίου Βιβλικῶν Μελετῶν, τόμ. 2^{ος}, τεῦχ. 8^ο, Δεκέμβριος 1974), Ἀθήνα 1974, σ. 329. Ἀκόμη, ΦΛΑΒΙΟΥ ΙΩΣΗΠΟΥ, *Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία*, XVIII, 1, 5. ΦΙΛΩΝΑ, *Περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον ἐλεύθερον εἶναι*, XII, παρ. 75.

57. ΦΛΑΒΙΟΥ ΙΩΣΗΠΟΥ, *Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία*, XV, 10, 4.

58. ΦΛΑΒΙΟΥ ΙΩΣΗΠΟΥ, *Ἰουδαϊκὸς Πόλεμος*, II, 128.

έτους, ύμνο στον οποίο γίνεται συχνά λόγος για τις λειτουργικές υποχρεώσεις έπτά άρχόντων. Οί άρχοντες αυτοί καλοϋνται να εϋλογήσουν έπι τρεις φορές, με έπτά ό καθένας τους λόγους αγιότητας και δικαιοσύνης, με άλλους λόγους, να έκστομίσουν συνολικά είκοσι μία εϋλογίες (7x3)⁷⁶.

Έν κατακλείδι, επανερχόμενοι τώρα στο κείμενο του «Ποιμένα του Έρμα», είμαστε σε θέση να συμπεράνουμε –ώς έπιστέγασμα όλων των προαναφερθέντων– ότι ή πυθαγόρεια αριθμολογία, καθώς και τó φιλοσοφικό κίνημα του όρφισμού, άσκησαν βαθύτατη επίδραση τόσο στον θεολογικό, όσο και στον φιλοσοφικό στοχασμό του συγγραφέα του άποκαλυπτικού αυτού έργου, λαμβάνοντας βέβαια σοβαρά ύπ' όψιν μας την πολύ συχνή χρήση αριθμών μέσα στο έργο αυτό. Έντούτοις, ένα σημαντικό μέρος της πανάρχαιας όρφικής διδασκαλίας έχει ενσωματωθεί στην πυθαγόρεια κοσμοθεωρία, έχοντας ως αποτέλεσμα τά όρια μεταξύ όρφισμού και πυθαγορισμού να μην καθίσταται πολλές φορές δυνατόν να προσδιορισθούν με ακρίβεια και να γίνονται ιδιαίτερος δυσδιάκριτα. Ό Ίάμβλιχος ό Χαλκιδεύς άλλωστε, νεοπλατωνικός φιλόσοφος εκ της Συρίας (γ' με δ' αιώνας μ.Χ.), διακηρύσσει περίτεχνα την διδασκαλία του Πυθαγόρα περι των αριθμών, στο άκροτελεύτιο παράθεμα που συνοδεύει αυτήν την έλαχίστη άπόπειρα έρευνας επί αυτού του τόσο ενδιαφέροντος εξ έπιστημονικής έπόψεως θέματος: «Αυτά ό Πυθαγόρας ό Μνημάρχου τά έμαθε, άφοϋ είχε μνηθεϊ στα Λίβηθρα της Θράκης από τον τελετουργό Άγλαόφαμο⁷⁷, ό όποιος του μετέδωσε την μυστική διδασκαλία περι των θεών, την όποία ό Όρφεάς διδάχθηκε από την μητέρα του Καλλιόπη στο Παγγαίο όρος ότι δηλαδή, ή οϋσία του αριθμού συνιστά την αιώνια αρχή, ή όποία φροντίζει στον υπέρτατο βαθμό για όλον τον οϋρανó και για όλόκληρη την γή και την μεταξύ τους φύση και ότι αποτελεί επίσης την ρίζα της διάρκειας των θείων [άνθρώπων] και άκόμη περισσότερο των θεών και των δαιμόνων»⁷⁸.

76. Βλ. *Τά χειρόγραφα της Νεκρής Θάλασσας. Τά έσσαικά κείμενα του Κουμράν σε νεοελληνική άπόδοση*, ό. άν., σ. 266.

77. Ό Άγλαόφαμος, ίερέας του Όρφισμού, μύησε τον Πυθαγόρα στα όρφικά μυστήρια και στην συνέχεια ό ίδιος ό Πυθαγόρας τους μαθητές του. Βλ. ΠΡΟΚΛΟΥ, *Περι της κατά Πλάτωνα θεολογίας Α'*, 26.

78. ΙΑΜΒΛΙΧΟΥ, *Περι του Πυθαγορείου βίου* 28, 151: «Ό λόγος όδε περι Θεών Πυθαγόρα τῷ Μνημάρχῳ, τὸν ἐξέμαθον ὀργιασθεὶς ἐν Λιβήθροις τοῖς Θρακίαις, Ἀγλαοφάμῳ τελεστὰ μεταδόντος, ὡς ἄρα Όρφεύς ό Καλλιόπας κατά τó Πάγγαιον όρος ὑπό της ματρὸς πινυσθεὶς ἔφα, τὴν ἀριθμῶ οϋσίαν ἀίδιον ἔμμεν ἀρχάν προμαθεστάταν του παντὸς ὠρανῶ και γὰς και τὰς μεταξύ φύσιος, ἔτι δὲ και θείων [άνθρώπων] και θεών και δαιμόνων διαμονὰς ρίζαν».